

En kritisk diskussion av svenska data

De metoder som lanserades i Sören Risbjerg Thomsens doktorsavhandling 1987 innebar löften om ett närmast revolutionerande komplement till etablerade analysredskap inom valforskningen. Framförallt skulle äldre tiders politiska historia nu kunna baseras på säkrare data. Exempelvis skulle ett klassiskt problem kunna lösas, nämligen varifrån den tyska fascismen hämtat sina väljare, klass- och partimässigt. Tillgången till relevant statistik begränsade visserligen i praktiken analyserna generellt till dessa två problemområden: frågan om partibytten från ett val till ett annat och spørsmålet om sambandet mellan klass och partival. Men även om det endast är en mindre del av valstudiernas forskningsområden är detta givetvis centrala problemställningar.

Redan tidigt ställde sig dock flera kritiker tvivlande till att den nya metoden kunde hålla vad den lovade. Inte minst gällde detta analyserna av sambandet mellan klass och parti. Detta påpekades redan under disputationen (se exempelvis Glans, 1987) och bland annat har jag själv återkommit till detta problem. Då dessa data publicerats på undanskymd plats skall de redovisas också i detta sammanhang (se tabell 1).

Tabell 1. Partival bland tjänstemän och egenföretagare, enligt tre undersökningar. Folketingsvalet i Danmark 1971. Procent vertikalt

Parti/Kategori	Tjänstemän			Egenföretagare		
	SRT	Int.73	Int.71	SRT	Int.73	Int.71
Vänsterflygeln	15	16	14	3	6	2
Socialdemokratiet	38	28	26	15	14	12
Det radikale Venstre	12	19	19	29	19	12
Venstre	3	9	12	24	15	15
Det konservative Folkeparti	29	25	26	23	40	44
Övriga partier	3	3	3	6	6	5
Summa	100	100	100	100	100	100
N =	.	2.014	357	.	816	80

SRT: Sören Risbjerg Thomsen, 1987. Int.73: Intervjuundersökning 1973. Int.71: Intervjuundersökning 1971.

I tabellen jämföres resultaten av två separata intervjuundersökningar med motsvarande analyser enligt Risbjerg Thomsens ekologiska metod. Intervjuundersökningarna avser väljarbeteendet vid folketingsvalet 1971 och genomfördes i ena fallet i direkt anslutning till valet, i andra fallet under våren 1973. Som framgår av tabellen är det endast oväsentliga skillnader mellan de två intervjuundersökningarnas resultat, medan värdena från den ekologiska analysen på flera

punkter markant avviker från intervjudata. Exempelvis blir enligt intervjuundersökningarna Socialdemokraternes andel bland tjänstemännen (på danska »funktionærerne») endast sju-nio procentpoäng större än Radikale Venstres. Men enligt de ekologiska data är här den socialdemokratiska andelen tre och en halv gång större än den Radikala. Vidare skulle enligt den ekologiska modellen Radikale Venstre haft fler väljare än Konservative bland egenföretagare utom jordbruk (»byselvstendige»). Men enligt intervjudata är den konservativa väljarandelen här nästan dubbelt så stor som den Radikala. Även andra påtagliga skillnader i värdena förekommer i tabellen.

Med så drastiska differenser mellan de två metoderna kan båda inte vara »korrekta». Givetvis ger inte intervjumetoden ett exakt resultat, värden som fullt ut motsvarar verkligheten. Att det inom intervjumetoden finnes ett antal felkällor tillhör den metodiska barnaläran. Men det väsentliga är att denna osäkerhet i huvuddrag kan beräknas och på flera punkter föreligger också statistiskt signifikanta skillnader mellan å ena sidan de använda intervjudata, å andra sidan de värden som blir resultatet av de ekologiska analyserna.

I det arbete som diskuteras i detta nummer av *Politica* har Risbjerg Thomsen ett särskilt kapitel om den ekologiska metodens möjligheter när det gäller analyser av väljarbeteendet i de sociala klasserna (Thomsen, 1990). Det är överraskande att man här inte finner någon egentlig diskussion kring de problem som alltså onekligen föreligger ifråga om metodens validitet i detta avseende. Väljarutvecklingen i de sociala klasserna i Danmark 1920-80 presenteras nästan utan en självkritisk granskning, även där alternativa data finns tillgängliga.

Om diskrepansen mellan intervjuundersökningar och de ekologiska analyserna följaktligen är iögonfallande när det gäller de sociala klassernas partival har vid en första anblick data om partibyten från ett val till ett annat verkat mer rimliga, åtminstone ifråga om danska förhållanden. Men sedan man tagit del av en nyare svensk undersökning i ämnet, baserad på ekologiska analyser (Berglund och Wörlund, 1990), blir man tveksam om metodens tillförlitlighet även när det gäller studiet av väljarvandringar. I det följande skall denna undersökning diskuteras, i relation till motsvarande analyser med intervjumetoden. Här skall inledningsvis påpekas att valforskningsprojektets intervjuundersökningar i Sverige – som företages av Statistiska Centralbyrån och Statsvetenskapliga Institutionen vid Göteborgs Universitet – håller en internationellt sett ovanligt hög standard. Detta gäller inte minst analyserna av partibyten. För det första bygger de på ett större antal intervjuer än vad som är normalt i sådana sammanhang, nämligen närmare 3000 personer. Svarsprocenten är också jämförelsevis hög, speciellt när det gäller partival. För det andra ingår normalt cirka hälften av alla intervjuade i ett panelurval, där samma personer intervjuas vid två på varandra följande val. För det tredje har man i Sverige genom tillgång till röstlängderna möjlighet att för varje individ kontrollera det faktiska valdeltagandet. Sammantaget bidrar detta till att man i dessa intervjuundersökningar med stor precision kan analysera väljarvandringarna från ett val till ett annat.

I ett kapital i nämnda bok har Risbjerg Thomsen tillsammans med Sten Berglund och Ingemar Wörlund evaluerat den ekologiska metodens tillförlitlighet

bland annat när det gäller svenska data (Thomsen, Berglund och Wörlund, 1990). För perioden 1973-1985 har man jämfört partibyten i Sverige, estimerade enligt intervjuundersökningar respektive den ekologiska metoden. Konklusionen är optimistisk: enligt de tre författarna ligger »the ecological estimates quite close to the survey results«. Det förekommer emellertid en del systematiska avvikelser: »the simple logit method overestimates the stability of the voting behavior«.

Senare har emellertid de forskare som primärt sysselsatt sig med de svenska data – Berglund och Wörlund – modifierat analysprogrammet på denna punkt (Berglund och Wörlund, 1990: 9, not 12). Eftersom de tidigare analyserna enligt deras bedömning låg »quite close« to surveyresultaten kunde man förmoda att det efter denna förbättring skulle vara så gott som sammanfall mellan de två analysmetoderna. Med denna utgångspunkt skall i det följande granskas det arbete av de två svenska forskarna, där man använt den förbättrade tekniken. Här skall primärt jämföras partival (och valdeltagande) vid 1988 års riksdagsval, med hänsyn till väljarnas partival vid 1985 års riksdagsval. Speciellt kommer att beaktas resultatet för en de stora vinnarna vid 1988 års val, nämligen Miljöpartiet. Detta var andra gången som Miljöpartiet deltog i ett riksdagsval och det innebar att dess andel av de avgivna rösterna ökade från 1,5 procent till 5,5 procent, med riksdagsrepresentation som resultat.

Vid den följande diskussionen skall jag ta utgångspunkt i följande metodiska programförklaring hos Berglund och Wörlund: »If there is a perfect or almost perfect match between survey estimates and ecological estimates, the ecological method performs extremely well. If the ecological are within the error margin of survey data, the outcome may be thought of as good or very good...« (1990: 6, not 9). Här skall först jämföras estimeringarna av partivalet 1988 bland 1985 års väljarkategorier, fördelade efter deras partival detta år. Vi söker alltså svaret på frågan: »Hur röstade 1985 års socialdemokrater, moderater, osv. 1988?«. Eftersom det 1985 förekom valsamverkan mellan Centerpartiet och Kristen Demokratisk Samling har dessa väljare behandlats under ett. Vidare skall det påpekas att det i tabellerna endast förekommer heltal för att uppnå samstämmighet mellan intervjudata och de ekologiska analysresultaten.

I tabell 2 på nästa sidan redovisas för varje kategori av 1985 års väljare först deras väljarbeteende 1988 enligt de ekologiska beräkningarna, därefter samma estimeringar enligt intervjudata. För att öka överskådligheten har den numerärt obetydliga gruppen »others«/»röstade blankt« här utelämnats. När det gäller kategorien »non-voting« i den ekologiska rapporten är det oklart om denna också omfattar »icke röstberättigade« 1985 eller endast valskolkare. På grund av denna osäkerhet ingår ej denna kategori i den följande diskussionen.

Som framgår av tabellen är det dels generellt många celler som får olika värden enligt de två metoderna, dels ett antal celler där dessa skillnader måste betecknas som dramatiska. Det har beräknats ett 95-procentigt konfidensintervall kring de värden som framkommit enligt intervjumetoden. Om motsvarande ekologiska värde ligger utanför detta intervall har det betecknats som en signifikant avvikelse och celler med sådana värden har markerats med *. Det framgår att av 40 celler

Tabell 2. Väljarbeteende 1988, bland 1985 års partiväljare. Procent horisontalt

		Väljarbeteende 1988								
		Mod.	CP	FP	KDS	Milj.p.	SD	VPK	Ej röst	N
Partival 1985										
VPK	(a)	2	0	2*	1	5*	14	65	11*	
	(b)	2	0	0	0	11	17	63	6	118
Soc. dem.	(a)	1	3*	1	2*	1*	80*	3	10*	
	(b)	1	1	1	0	3	85	3	5	1071
Centerpartiet eller KDS	(a)	1	67	1*	7*	1*	17*	0	6	
	(b)	1	66	4	13	7	2	0	8	297
Folkp.	(a)	21*	1*	49	3	12*	3*	2	10*	
	(b)	10	10	54	4	3	11	0	7	335
Moderaterna	(a)	62*	2*	15*	2*	7*	2*	1	9	
	(b)	68	5	10	1	3	4	0	7	451

(a) Enligt transition matrix 3 hos Berglund och Wörlund (1990: 11).

(b) Beräknat på grundlag av Holmberg (1990: 108, tabel 5.4).

finner man sådana signifikanta differenser i mer än hälften, närmare bestämt i 23 tillfällen. Redan detta måste betecknas som ett otvetydigt avsteg från den omtalade målsättningen att de ekologiska estimaten skall ligga inom felmarginalerna för att kunna betecknas som »good or very good«. Men man blir ännu mer skeptisk till den ekologiska metoden när man granskar värdena i vissa celler. Således skulle enligt intervjumetoden lika stor andelar av Folkpartiets väljare – cirka tio procent – gått över till vardera Moderaterna, Centerpartiet och Socialdemokraterna. Men enligt de ekologiska estimaten skulle dessa vandringar bort från Folkpartiet nästan enbart slutat hos Moderaterna (21 procent) medan endast en procent tillfallit Centerpartiet och tre procent Socialdemokraterna. Det är ingen tvekan om vilka resultat som verkar mest rimliga: Att en femtedel av 1985 års folkpartiväljare skulle vandrat åt höger vid Moderaternas förlustval 1988 verkar föga sannolikt, ej heller att motsvarande partibyten nästan helt skulle saknas mellan de traditionellt närstående mittenpartierna, Centern och Folkpartiet.

Ett annat exempel. För den samlade kategorien Centerparti/KDS-röstande 1985 skulle enligt intervjuundersökningen något fler väljare gått över till Folkpartiet än till Socialdemokraterna, om än båda andelarna är tämligen små (fyra respektive två procent). Men enligt de ekologiska data skulle man på nytt finna att det praktiskt taget inte förekommer några vandringar mellan mittenpartierna, medan det skulle varit en markant övergång från Centerpartiet (inklusive KDS) till en Socialdemokrati i väljarmässig tillbakagång. Det är svårt att förstå varför det skulle ägt rum en sådan väljarvandring, som ej heller tycks vara dokumenterad någon annanstans.

Men än allvarligare är de stora differenserna ifråga om Miljöpartiet som väljarmottagare 1988. För samtliga partikategorier från 1985 finner man här signifi-

kanta avvikelser mellan de två metoderna. Enligt intervjumetoden skulle således dubbelt så stor andel bland Centerparti/KDS-väljarna, som bland Folkpartiets väljare, gått över till Miljöpartiet 1988; men enligt den ekologiska metoden har blott en procent i den förra partigruppen bytt parti i denna riktning men hela tolv procent av folkpartiväljarna.

Dessa skillnader mellan analysmetoderna blir än tydligare när man ser på sammansättningen av väljarna, dvs. hur stor andel av ett visst partis väljare 1988 som röstat på angivet parti tre år tidigare. Sådana data redovisas för tre partier i tabell 3.

Tabell 3. Sammansättning efter väljarbeteende 1985, i tre partigrupper 1988. Procent vertikalt

Väljarbeteende 1985	Partival 1988					
	Folkpartiet		Miljöpartiet		Socialdemokraterna	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
Moderaterna	28	17	28	9	1	1
Centerpartiet eller KDS	1	5	3	15	5	1
Folkpartiet	61	65	33	8	1	3
Miljöpartiet	2	0	12	26	0	0
Socialdemokraterna	4	4	8	21	87	84
VPK	1	0	5	9	2	2
Övriga	0	0	1	2	0	0
Ej röstande, inkl. ej röstberättigade	3	9	10	10	3	9
- därav ej röstande		(3)		(6)		(3)
N		277		141		1081

(a) Enligt transition matrix 4 hos Berglund och Wörlund (1990:12).

(b) Beräkningar på grundlag av Holmberg (1990: 108, tabell 5.5).

De tre partierna representerar var sin variant. När det gäller Socialdemokraterna finns det en rimlig grad av överensstämmelse mellan de två metoderna, även om de ekologiska analyserna påtagligt överskattar andelen före detta Centerparti/KDS-väljare, i förhållande till intervjuundersökningen. Avsevärt större avvikelser finner man rörande 1988 års folkpartiväljare. Enligt den ekologiska metoden skulle 28 procent av dessa väljare ha röstat på moderaterna tre år tidigare; intervjudata uppskattar denna andel till endast 18 procent. Men den stora oredan uppstår ifråga om Miljöpartiet. Över 60 procent av dess väljare skulle enligt de ekologiska värdena ha röstat på Folkpartiet eller Moderaterna 1985; motsvarande andel enligt intervjudata blir mindre än en tredjedel därav, nämligen 18 procent. Vidare anger intervjuundersökningen att lika stor andel av miljöpartiväljarna tidigare hade varit »socialister» (röstande på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet Kommunisterna) som borgerliga. Men enligt de ekologiska analyserna skulle andelen före detta borgerliga vara fem gånger större än motsvarande proportion »socialister». Övriga är också de ekologiska värdena för andelen tidigare Centerparti/KDS-väljare. Denna proportion skulle endast vara tre procent, en högst förvånansvärd siffra mot bakgrund av centerpartiväljarnas profilerade attityder i kärnkraftsfrågan och miljöpolitik generellt. Den andel som intervjuun-

dersökningen anger – 15 procent – verkar väsentligt rimligare. Det är också anmärkningsvärt att dessa ekologiska värden angående miljöpartiväljarnas partimässiga bakgrund överhuvudtaget inte ifrågasatte eller diskuteras i Berglund och Wörlunds sammanfattning där det endast konstateras att »... The current profile of the Environmentalist Party has a strong bourgeois bias /and/ ...its voters are converts ... primarily from the Liberal and Conservative parties«. Utifrån intervjudata blir slutsatsen snarast den diametralt motsatta.

Med intervjudata som referenspunkt måste det generella intrycket därför bli att de ekologiska värdena till stor del bär tillfälligheternas prägel. Till slut skall därför de ekologiska analyserna jämföras med ett par mer eller mindre slumpmässiga modeller. I en första version studeras de fyra större partikategorierna. Det antages att partibytena i princip varit desamma inom samtliga fyra partigrupper, enligt detta enkla mönster: 70 procent röstar på samma parti som vid närmast föregående val; 0 procent har gått över till kommunisterna; 5 procent har gått över till var och en av de övriga partikategorierna, inklusive icke-röstande. För exempelvis 1985 års socialdemokrater och moderater får vi alltså tabellraderna i tabell 4.

Tabell 4. Exempel på partiförskjutningar 1985-88. Hypotetiska data

Röstade 1985	Röstade 1988							Ej röst.	Summa
	Mod.	Folkp.	Centerp.	KDS	Miljöp.	Soc.dem.	VPK		
Socialdemokratiet	5	5	5	5	5	70	0	5	100
Moderaterna	70	5	5	5	5	5	0	5	100

Not: I denna undersökning har av praktiska skäl 1985 års kommunistväljare utelämnats.

En sådan enkel modell kan givetvis inte ha sin motsvarighet i verkligheten och jämför man med intervjudata förekommer det också åtskilliga signifikanta avvikelser. Men poängen är att antalet celler med sådana differenser blir mindre än vid jämförelserna mellan ekologiska data och intervjuundersökningens värden – nämligen 18 mot 21.

I en andra version antager man helt enkelt att partibytena 1985-88 varit desamma som vid närmast föregående riksdagsval, dvs. mellan 1982 och 1985. Detta är givetvis en helt orealistisk modell, eftersom bland annat Moderaterna och Folkpartiet hade påtagliga framgångar 1985 men gick tillbaka 1988. Även denna uppenbart orimliga gissning ger dock fler »korrekta« celler än de ekologiska analyserna: som ovan nämnts avviker deras värden signifikant från intervju-metodens 23 gånger inom de fem partikategorierna; enligt det förra tillvägagångssättet finner man 21 sådana differenser.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att den ekologiska metoden ger resultat som markant avviker från intervjudata när det gäller analyser av partibytten vid riksdagsvalet 1988. Detta kan ha en av tre orsaker. För det första kan det föreligga speciella förhållanden i Sverige – exempelvis ifråga om grundmaterialets kvalitet – som reducerar den ekologiska metodens tillförlig lighet. Men detta är knappast någon plausibel förklaring. För det andra skulle det kunna vara in

tervjudata som är felaktiga, inte de ekologiska värdena. Som ovan diskuterats ger intervjuundersökningar givetvis inte fullständigt »riktiga« resultat, men den stora fördelen är alltså att man kan precisera inom vilka gränser det korrekta värdet sannolikt ligger. Det blir alltför många tillfällen med ekologiska värden som hamnar utanför dessa gränser vid den svenska undersökningen. Därtill kommer att i de fall där det föreligger drastiska avvikelser mellan intervju- och ekologiska data skulle säkerligen de allra flesta kännare av det svenska partisystemet ansett intervjuundersökningens värden vara de mest rimliga. Slutligen kan det tänkas att ej heller ifråga om väljarvandringar är den ekologiska metoden tillförlitlig. Detta kan man knappast fastslå på grundlag av en enda analys. Men i varje fall tyder denna genomgång på att ett vidare utvecklingsarbete är nödvändigt innan man generellt kan ha tilltro till resultaten från ekologiska undersökningar av detta slag.

Litteratur

- Berglund, Sten og Ingemar Wörlund (1990). *The Disintegration of the Swedish Five-Party System or the Success of Small Parties on an Increasingly Oligopolistic Market*, paper prepared for presentation at the Nordic Political Science Conference in Reykjavik.
- Glans, Ingemar (1987). »Klass och parti – två divergerande beskrivningar«, *Politica*, 19. årgang, nr. 3, pp. 343-350.
- Holmberg, Søren (1990). »Väljare på vandring«, pp. 101-122 i Mikael Gilljam og Søren Holmberg, *Rött, blått, grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*, Stockholm: Bonniers.
- Thomsen, Søren Risbjerg (1987). *Danish Elections. A logit approach to ecological analysis and inference*, Århus: Forlaget Politica.
- Thomsen, Søren Risbjerg (1990). »Social structure and voting behavior in Denmark since 1920«, pp. 91-110 i Sten Berglund og Søren Risbjerg Thomsen (eds.), *Modern Political Ecological Analysis*, Åbo: Åbo Akademiske Forlag.
- Thomsen, Søren Risbjerg, Sten Berglund og Ingemar Wörlund (1990). »Assessing the Validity of the Logit Method for Ecological Inference«, pp. 12-62 i Sten Berglund og Søren Risbjerg Thomsen (eds.), *Modern Political Ecological Analysis*, Åbo: Åbo Akademiske Forlag.